

תוכן העניינים

9.....	פתח דבר
11.....	ציפורי - רקע היסטורי
15.....	ציפורי: תכנית כללית של האתר
17.....	גן לאומי ציפורי - מרכז ההדרכה
חלק א - המילה: אישים ומעשים בציפורי וסביבתה	
21.....	פתיחה: תורה שבעל פה וכינוס המשנה
23.....	מרד בר-כוכבא ועלייתה של ציפורי
25.....	רבי יוסי בן חלפתא
29.....	רבי ישמעאל ברבי יוסי
32.....	רבי יהודה הנשיא
35.....	רבי חייא
52.....	רבי חנינא בר חמא
57.....	רבי הושעיה
60.....	רבי ינאי
62.....	רבי יוחנן
64.....	רבי אלעזר בן פדת
68.....	
חלק ב - האבן: אבנים בציפורי ומה שבניהן	
71.....	פתיחה: אבנים מספרות
73.....	תצפית נוף
75.....	התיאטרון הרומי
78.....	רובע המגורים היהודי
82.....	השוק (קרדו)
85.....	בית חג הנילוס
89.....	הוילה הרומית
93.....	פסיפסים ואיקונות
96.....	בית הכנסת
99.....	פסיפס בית הכנסת
102.....	גלגל המזלות
106.....	גשמים ומים
111.....	ביבליוגרפיה
115.....	מפתח שמות חכמים
117.....	לוח דורות תנאים ואמוראים
118.....	מפתח נושאים
119.....	רשימת הסיפורים
121.....	

מתח דבר

תקופת המשנה והתלמוד (המאה הראשונה לפני הספירה עד המאה השישית לספירה) הותירה אחריה לדורות הבאים לא רק ממצא ארכיאולוגי עשיר אלא גם יצירה ספרותית נדירה בהיקפה. ספרות זו, היא התורה שבעל פה, עברה מדור לדור על ידי חכמים אשר שילבו אותה בדרשותיהם ושינו אותה לציבור בבתי המדרש ובבתי הכנסת. כך השתמרו בידינו מקורות רבים - מדרשים, הלכות, אגדות ומשלים, המהווים מקור חשוב ללימוד ההיסטוריה של ארץ ישראל במאות הראשונות לספירה, להכרת הווי החיים היומיומי של יהודי הארץ ולהבנת עולמם הרוחני.

בציפורי חיו יהודים ורומאים אלה לצד אלה וניהלו חיי חברה, מסחר וכלכלה משותפים. יהודים השתתפו בניהולה האדמיניסטרטיבי של העיר, כיהנו במועצת העיר, ואפילו שימשו בלשים מטעם השלטון הרומי. המגע היומיומי עם האוכלוסייה הרומית חשף את היהודים לתרבות הזרה, שהשפיעה על החברה היהודית ותרמה להתפתחותה מבחינות רבות, אך גם איימה עליה מבחינה תרבותית. סיפורים רבים במקורותינו משקפים ניסיונות של הישרדות יהודית באקלים תרבותי-הלניסטי, מהם ניתן לעמוד על הווי החיים היומיומי בתקופה הרומית בארץ ישראל, על יחסי הגומלין בין יהודים לרומאים ועל התלבטויות ודילמות חיים, שהיו מנת חלקם של יהודים שחיו בעיר מעורבת.

קובץ זה מכיל מבחר מקורות מספרות התורה שבעל פה, הקשורים לציפורי בתקופת המשנה וראשית תקופת התלמוד, לרמויות בולטות מקרב חכמיה, לממצאים הארכיאולוגיים הנחשפים לפני המבקר בין עתיקותיה ולנושאים נוספים מעולם הרוח של תושביה.

מהדורה זו מיועדת למדריך, למבקר ולמתעניין באתר ציפורי ובאתרים נוספים מתקופת המשנה והתלמוד, ומטרתה לחבר בין היצירה הספרותית של התקופה (המילה) ובין הממצא הארכיאולוגי (האבן) שנחשף לפני המבקר באתר. למדריכים תינתן כאן הזדמנות להכיר את הדמויות המרכזיות בהנהגה היהודית וללמוד על התקופה מנקודת המבט של עולם בית המדרש. למתעניינים בספרות חז"ל ייפתח כאן צוהר להבנת הרקע ההיסטורי של תקופת המשנה והתלמוד, ויובהר ההקשר ההיסטורי הפוליטי-חברתי של כמה מהיצירות הספרותיות הגדולות של התקופה.

הקובץ התגבש במהלך עבודתי כמדריך בגן הלאומי ציפורי. נוכחתי לדעת כי שילוב של ספרות חז"ל במהלך סיור בין שרידי האתר הוא כלי יוצא מן הכלל להחייאת המציאות היהודית בארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד. לשון הזהב של חז"ל, האגדות ואמרות החכמה מעניקות ממד מוחשי לאבנים הדוממות.

ציפורי מזכרת פעמים רבות בספרות חז"ל, הן במקורות הישראליים הן במקורות הבבליים, מתוכם ליקטתי מבחר של סיפורים וקטעי מדרש ואגדה. במלאכת ליקוט החומר נקטתי על פי רוב גישה הרואה במסורת הבבליה והארץ ישראלית מקשה אחת, מבלי להתייחס להבחנה המקובלת ביניהן בספרות המחקר. שהרי לא את האמת הארכיאולוגית ביקשתי להציג אלא את האמת ההיסטורית כפי שהיא נתפסה בתודעה הלאומית במהלך שנות ההיסטוריה היהודית. המקורות שלוקטו עוסקים בחכמי ציפורי וסביבתה בתקופת המשנה וראשית תקופת התלמוד, ובשרידים שניתן לראות בביקור באתר. מקצת המקורות אינם קשורים לציפורי גופה ומקצתם מתמקדים בנושאים כלליים, לשם הרחבת היריעה התרבותית של הנושא, כגון מרד ברכוכבא, פסיפסים ואיקונות, תפילה ומזל.

קטעי המקורות נוקדו ונוספו להם ביאורי מילים ועניינים במידת הצורך. רוב המקורות תורגמו מארמית ומקצתם עובדו תוך כדי הקפדה על הזיקה למקור, כדי להקל על הקורא שאינו מיומן בספרות חז"ל, בחינת "מוטב תיעקר אות אחת מן התורה ולא תשתכח תורה מישראל". קטעים מתורגמים או מעובדים סומנו בכוכבית לצד מראה המקום. פסיחה בטקסט מיוצגת בשלוש נקודות. בתרגום הקטעים נעזרתי בספרה של מורתי לספרות חז"ל, פרופסור עפרה מאיר, "רבי יהודה הנשיא: דיוקנו של מנהיג במסורות ארץ ישראל ובבל". קטעי המשנה נוקדו על פי מהדורת חנוך אלבק.

אני מודה לכל אלה שסייעו בידי במהלך העבודה. לכבוד הרב יחיאל צור, שהיה לי לעזר רב בכל שלבי העבודה בידענותו המופלגת ובעצה טובה וכתב את המבוא לחלק ב: "האבן - אבנים בציפורי ומה שביניהן". לאבי מורי חיים גיאת, על מלאכת ניקוד המקורות והגהתם. למורתי פרופסור עפרה מאיר, על הערותיה המחכימות בתחום ספרות חז"ל. לד"ר אורי מלמד, מהאקדמיה ללשון העברית, עמו התייעצתי בענייני לשון חז"ל. לרעי הטוב, הארכיאולוג דרור בן-יוסף, על עזרתו בענייני היסטוריה וארכיאולוגיה. לד"ר יוסי שפנייר, לשירה וילקוף וליניב אהרון, שעברו על כתב היד.

תודה לרשות הטבע והגנים ולמחלקה לתרבות תורנית במשרד החינוך על הסיוע בהוצאת הספר. לאטי קוריאטי-אהרן ונעמה גולד מרשות הטבע והגנים, על קידומו של הרעיון בכל שלביו. לד"ר צביקה צוק, ארכיאולוג רשות הטבע והגנים, על השימוש במאגר הצילומים שבידו. לעדי גרינבאום ולאהרון הר-אבן מההוצאה לאור של הרשות. לנילי לנדסברגר עורכת הלשון. ותודה לאל, על היכולת להפיק מכל אלה את הקובץ שלפניכם.

פלטיאל גיאת

